

Aleš Česal

Muž bez minulosti

Podivuhodný příběh
Karla Nováka

EDICE

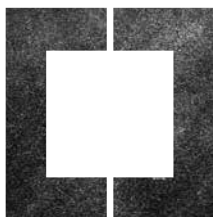

MAGNETKA

Otisky jednotlivých prstů

Ukazovák	Prostředník	Prsteník	Malík	Palec	Ukazovák	Prostředník	Prst

EDICE

MAGNETKA

E

Aleš Česal

Muž bez minulosti

Podivuhodný příběh
Karla Nováka

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Ediční rada Edice Magnetka

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií)

PhDr. Jan Koura, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin)

PhDr. Miloslav Martínek, CSc.

Mgr. Jaroslav Kříž, Ph.D. (Městská knihovna Antonína Marka v Turnově)

JUDr. František Čermák

© Aleš Česal, 2024

Cover © Lukáš Tuma, 2024

Photos © Archiv autora, Archiv bezpečnostních složek,
Wikimedia Commons, 2024

Czech edition © Nakladatelství Epocha, Praha 2024

ISBN 978-80-278-0206-7 (print)

ISBN 978-80-278-1491-6 (ePub)

ISBN 978-80-278-1492-3 (mobi)

ISBN 978-80-278-1493-0 (pdf)

OBSAH

Několik slov úvodem	9
Bylo, nebylo.....	11
Malé dějiny StB.....	14
Případ mrtvého muže	16
Továrna na dezinformace	22
Tajemství edice Magnet.....	37
Zpráva o pátrání po neznámém muži.....	41
Konečně mluví!.....	55
Polská stopa.....	70
Svědectví archivů aneb Fakta, která nesedí.....	88
Psychotonové interview.....	96
Bylo, nebylo... 2	101
Jak to bylo s banderovci.....	108
Ukrajínští agenti a československé bezpečnostní orgány ..	118
Smrt s otazníkem	125
Akce Evropa – hon na agenty	127
Nacistická škola pro diverzanty	136
Mýtus neznámého muže	141
Cizinec z Babí hory?.....	147
Brouk v mraveništi.....	156
Neznámí a ztracení v dějinách	158
Je řešením autismus?	170
Co napsat závěrem.....	173
Doslov	174
Prameny a literatura.....	177
O autorovi	179

Tuto knihu připisuji Emilu Hruškovi

NĚKOLIK SLOV ÚVODEM

Přiznám se bez mučení, že jsem psaní knihy o Karlu Novákovi dlouho rozvažoval. Příběh muže, zřejmě agenta, který se objevil v polovině padesátých let na československo-polské hranici, předstíral, že je hluchoněmý a že si pamatuje ze své minulosti pouhé střípky, mi přišel poměrně známý a zpracovaný. Navíc jsem dopředu tušil, že se práce na téhle knize bude značně lišit od jiných mých literárních pokusů, pro něž jsou charakteristické výlety do historie kombinované s návštěvami míst, která se pokouším laskavému čtenáři přiblížit. Věděl jsem, že spíše než o fantazii a fabulaci půjde o trpělivost a onen „sitzfleisch“, tolik nezbytný pro pročítání archivních protokolů a dokumentů. Ale přes počáteční nechuť jsem se do psaní pustil a začal se probírat Novákovým životem, tak jak jej představovaly vybledlé stránky výsledkových protokolů, lékařských a psychiatrických posudků, svědectví jeho známých i konfidentů a donašečů.

Postupně jsem se sžíval s osudy Karla Nováka a na některé otázky jsem nacházel odpověď, alespoň si to myslím, jiné otazníky však vyvstávaly. Pokud se domníváte, že vám tato kniha odpoví na všechny záhady a bílá místa v životě N-44, jak jej označují protokoly tajné policie, pak vás hned v úvodu musím zklamat. Na některé snad ano, na jiné ne. A bojím se, že tomu tak bude již navždy, pokud se neobjeví nějaké další dokumenty a svědectví.

V každém případě jsou životní osudy Karla Nováka svědectvím o dějinách 20. století, o člověku, který se dostal do jejich soukolí a chtěl snad „jen“ přežít jejich drtivý tlak.

Při psaní této knihy mi byli nápomocní radou, inspirací i materiály a podklady dr. Emil Hruška, dr. Adam Kretschmer, dr. Luboš Šafařík, dr. Miloš Jesenský a Ing. Robert Lesniakiewicz. Tímto jim děkuji.

BYLO, NEBYLO...

V padesátých letech 20. století zadržely československé bezpečnostní orgány poblíž státní hranice s Polskem člověka, který byl hluchoněmý a trpěl ztrátou paměti a nikdy se mu nepodařilo prokázat, že byl na území republiky vysazen s diverzními či špionážními úkoly. Pro Státní bezpečnost představoval těžký oříšek, nebo spíš ořech, který se jí nikdy nepodařilo rozlousknout. Dodnes nevíme, kdo to byl, odkud přišel a co bylo jeho úkolem. A otazníky je obestřena i jeho smrt v letech osmdesátých. Na Kladně, kde bydlel, mu známí přezdívali Karel Špion a sami estébáci na něj vedli složku pod krycím označením Martan.

S příběhem muže, který je znám jako Karel Novák, jsem se poprvé setkal, když jsem v devadesátých letech pracoval jako šéfredaktor časopisu *Fantastická fakta plus*. V té době mě s tímto podivuhodným materiálem seznámil tehdy již bývalý policejní rada dr. Adam Kretschmer. Dnes dlouholetý kamarád a člověk, který měl vždycky nos na zajímavé materiály. Mnohem později jsem zhlédl normalizační detektivku *Případ mrtvého muže*, kterou natočil Dušan Klein. Film byl do kin uveden v roce 1974. Aniž bych to byl dopředu věděl, pochopil jsem, že jde o příběh Karla Nováka, byť poněkud upravený a zdramatizovaný. Znovu mi *muž bez minulosti* přešel přes cestu poměrně nedávno, když mi soukromý badatel dr. Emil Hruška zapůjčil knihu Jiřího Martina a Jindřicha Kühnela *Stará stopa*, která vyšla roku 1972 v nakladatelství Magnet (ve

MINISTERSTVO NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

V 1541 MV

PRÍSNĚ TAJNÉ

ZRUŠEN STUPEN
UTAHEŇ

28.11.1990

Osobný spis
štátno-bezpečnostného vyšetrovania
proti Novák Ladislav

REHABILITOVANÉ

Č. B/V. * 10328

Číslo mapy:

MINISTERSTVO VNITRA
SPRÁVA VYŠETROVÁNÍ
(odborní soudci MV)

Registrační číslo: 33
12. XI. 1955

Registrace provedena dne: 19.11.1955

Podpis: Novák
(1. zt. odd. KS-MV, SVLČK 10-12-NK)

V 1541 MV

Vyšetřovací spis Karla Nováka.

stejnou dobu se objevuje v Československé televizi i stejnojmenný dokumentární pořad). Kniha je svým způsobem základem scénáře filmu *Případ mrtvého muže*.

Příběh Karla Nováka vzbudil novou vlnu zájmu po listopadu 1989, kdy se otevřely archivy bezpečnostních složek i pro soukromé badatele a bylo možno získat z nich nové informace. V této souvislosti se vyrojila celá řada spekulací méně i více fantastických. Z neobvyklého špionážního případu se rázem stala obvyklá záhada: génius obdařený paranormálními schopnostmi, člověk z budoucnosti nebo jiné dimenze a tak podobně. Podrobněji si tuto novodobou mytologii rozebereme v závěrečné kapitole.

Osobně si ale myslím, že příběh muže, nebo alespoň jeho část, kterého z archivních materiálů známe jako Karla Nováka, je přitažlivý sám o sobě i bez fantastických nánosů. A neméně zajímavé jsou i historické a politické kulisy, v nichž se odehrává. Vydejme se tedy po jeho stopách a na základě dokumentů čtème tenhle zvláštní příběh. Když píší tato slova, tedy ve chvíli, kdy ještě nevím, jak to s knihou dopadne, mám pocit, že stojím na prahu dobrodružství, jehož podstata může být nakonec docela jinde než v tom, kdo to byl Karel Novák. Ale to už je u příběhů spojených s činnostmi tajných služeb takřka tradice.

MALÉ DĚJINY StB

Dříve než se pustíme do příběhu Karla Nováka, bude dobré si alespoň ve stručnosti představit dalšího důležitého aktéra, vlastně aktérku – Státní bezpečnost, o níž bude na stránkách této knihy řeč docela často.

Možná že jste netušili, že poprvé se Státní bezpečnost v českých dějinách objevuje už 1. ledna 1938. Šlo o zpravodajské oddělení Policejního ředitelství v Praze, které fungovalo jen jeden rok a je zřejmé, že s StB vzniklou po druhé světové válce neměla ta předválečná vůbec nic společného.

K původním úkolům poválečné StB patřilo jak vyšetřování a stíhání protistátních činů v oblasti politické a hospodářské kriminality, tak ochrana státních činitelů a působila i ve věcech pasových a cizineckých. Samotná zpravodajská činnost přináležela do kompetence Zemského odboru bezpečnosti, který byl plně v rukách KSČ.

Po únoru 1948 je na Ministerstvu vnitra zřízeno Veličtelství StB a vznikají okresní a krajské útvary StB. I když šlo oficiálně o jednu ze složek Sboru národní bezpečnosti (SNB), skutečnost byla naprosto jiná. Šlo víceméně o takový stát ve státě, úzce propojený s vládou stranou. Jak uvádí historik Karel Kaplan v knize *Protistátní bezpečnost*, StB byla vyňata z pravomoci vlády a byla přímo řízena komunistickým vedením. Stranické orgány (či spíše jen určití funkcionáři) rozhodovaly takřka o všem, co se jí týkalo. Od personálních záležitostí, početních stavů až po obsazování

vedoucích funkcí. Prakticky neexistovaly kontrolní mechanismy.

Činnost StB můžeme rozdělit do několika okruhů:

Rozvědka. Politická, hospodářská a vědecko-technická zahraniční špionáž, ale také dezinformační a diskreditační činnost.

Kontrarozvědka. Akce proti vnějšímu nepříteli, tedy proti činnosti zahraničních rozvědek a jejich spolupracovníků na území ČSSR. Akce proti vnitřnímu nepříteli, tedy nepřátelům komunistického zřízení. Ekonomická kontrarozvědka chrání cí státní tajemství.

Vojenská kontrarozvědka.

Ochrana stranických a státních činitelů.

Sledování osob.

Zpravodajská technika.

Útvary pasů a víz.

Útvary vyšetřování StB.

Útvary kádrové a školicí, útvary výpočetní techniky.

Statisticko-evidenční útvary spravující operativní archivy.

Odhaduje se, že v době svého zániku (rozkaz federálního ministra vnitra Richarda Sachera z 15. února 1990) pracovalo v StB 11 tisíc osob.

PŘÍPAD MRTVÉHO MUŽE

V tuto chvíli záměrně poruším časovou posloupnost a začnu filmem o Karlu Novákovi (resp. Karlu Neumannovi), který je z pohledu našeho zkoumání nejméně přesný, ale zase na druhou stranu, jak to jen říci, dotahuje podezření a domněnky vyšetřovatelů k závěrům, o nichž sice byli pevně přesvědčeni, ale pro něž neměli žádné přímé důkazy.

Z oficiálního textu distributora filmu se dozvíme, že děj snímku začíná v roce 1955, kdy zadržený agent předstírá ztrátu paměti, řeči i sluchu. S vyšetřovateli komunikuje pouze prostřednictvím písemných sdělení. Prozrazuje, že se jmenuje Karel Novák a narodil se v Radhošti.

Snímek režíroval Dušan Klein (1939–2022), který v sedmdesátých letech realizoval celou řadu kriminálních filmů. Na rozdíl od jiných detektivek z tohoto období – *Jeden z nich je vrah* (1970), *Zatykač na královnu* (1973) nebo *Sázka na třináctku* (1977) – je *Případ mrtvého muže* (1974)

Dušan Klein. Režisér filmu
Případ mrtvého muže.

výjimečný tým, že se odehrává v padesátých letech, reflektuje témata té nejtužší studené války a je inspirován skutečnými událostmi.

Filmová kriminálka začíná, jak se sluší a patří, pořádně dramaticky. Státní hranice překoná pomocí balonu agent. Svou spojku na našem území, řidiče nákladního vozu, zastřelí a jeho tělo zasype kamením z korby nákladáku. Takřka souběžně je zadržen hluchoněmý muž, který na lístek napíše své jméno – Karel Novák. Lékaři je důkladně vyšetřeni, ale bez jednoznačného výsledku. Buď je skutečně hluchoněmý a trpí ztrátou paměti – amnézií, nebo dovede dokonale, až geniálně předstírat své postižení. Posléze je propuštěn z lékařské péče a nastoupí, bedlivě sledován Státní bezpečností, do práce v pískovně. Při nehodě ho srazí špatně zabrzděný nákladní automobil a díky utrpenému šoku se Novákovi vrátí řeč i sluch. Paměť ovšem jen zlomkovitě! Kupříkladu si vzpomene, že se narodil v Radhošti.

Státní bezpečnost, která neustává pátrat po Novákovu původu, zjistí, že v Radhošti nikdy nežil. Jeho dokonalá znalost polštiny vyšetřovatele přivede na nápad uveřejnit v polských novinách Novákovu fotografii s výzvou, aby se ozvali ti, kdo ho na ní poznali, a pomohli jej identifikovat. Ozve se paní

Plakát k filmu režiséra Dušana Kleina *Případ mrtvého muže, který byl inspirován osudy Karla Nováka.*

Sosnowská, která se domnívá, že jde o jejího ztraceného syna Florka. Ten byl za války uvězněn v koncentračním táboře Osvětim. Aby se dostal z nacistického pekla, nechal se naverbovat k banderovcům. Novák však při konfrontaci v ženě svou matku nepoznává. Mezitím Nováka zkontaktuje Rakušan Corona, asistent švýcarské artistky vystupující v Karlových Varech a Novákův řídicí důstojník. Konspirační schůzka se uskuteční v jídelním vlaku jedoucím do Karlových Varů. Caronu i Nováka překvapí agenti Státní bezpečnosti. Novák z vlaku vyskočí a zastřelí se.

Až na ten dramatický konec je film poměrně přesným líčením Novákových/Neumannových osudů. Novák se však nikdy prokazatelně se svou spojkou nesešel, spíš to vypadá, že on sám měl být rezidentem, nebylo prokázáno (byť si to StB myslela), že byl banderovec, nebyla prokázána spojitost mezi Florkem Sosnowskim, vězněm z Osvětimi, a Karlem Novákem, a Novák se ve skutečnosti nezastřelil.

Film byl herecky poměrně dobře obsazen. V roli vyšetřovatele se objevil Jaroslav Moučka (1923–2009). Hořkou pikantií je, že o dva roky starší Moučkův bratr Milan skutečně působil v padesátých letech jako vyšetřovatel StB v Praze na Ruzyni. Bratři prý kvůli tomu spolu nemluvili. Samotný Jaroslav Moučka vystoupil v roce 1968 z KSČ, ale roku 1977 se vrátil. Odměnou mu bylo množství rolí v tehdejších normalizačních filmech a seriálech. Za všechny jmenujme roli okresního tajemníka Pláteníka v *Okrese na severu*, za niž dostal cenu Klementa Gottwalda. Jak dosvědčuje film *Případ mrtvého muže*, spolupráci na poli filmové propagandy se nevyhýbal ani před rokem 1977.

Kariéra Milana Moučky (1922–2009), původem truhlářského dělníka, začala bezprostředně v květnu 1945, kdy se přihlásil do řad tehdy vznikající Státní bezpečnosti.